

Μακεδονικά

Τόμ. 38 (2009)

Όταν οι Μοσχοπολίτες ταξιδεύουν στην κοιλάδα του ποταμού Σίνβα. Οι εγκαταστάσεις των Μοσχοπολιτών στο Μίσκολτς μέσα από το κρατικό αρχείο της ουγγρικής πόλης

Κωνσταντίνα Καρακώστα

doi: [10.12681/makedonika.64](https://doi.org/10.12681/makedonika.64)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνα Καρακώστα

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καρακώστα Κ. (2011). Όταν οι Μοσχοπολίτες ταξιδεύουν στην κοιλάδα του ποταμού Σίνβα. Οι εγκαταστάσεις των Μοσχοπολιτών στο Μίσκολτς μέσα από το κρατικό αρχείο της ουγγρικής πόλης. *Μακεδονικά*, 38, 153-174.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.64>

ΟΤΑΝ ΟΙ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΕΣ ΤΑΞΙΔΕΥΟΥΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΣΙΝΒΑ.

ΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΟ ΜΙΣΚΟΛΤΣ¹
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΟΥΓΓΡΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ².

Στο ξεκίνημα του 20ού αι. κι ενώ η παγκόσμια επιστημονική κοινότητα λειτουργούσε κάτω από τους απόλυτα αποδεκτούς νόμους της νευτώνειας κίνησης των πραγμάτων, από το γραφείο του, που βρισκόταν στη Βέρνη, ο Άλμπερτ Αϊνστάιν δημιουργούσε νέα δεδομένα στην αντίληψη των πραγμάτων αποδεικνύοντας ότι ο ιστορικός χρόνος δεν αποτελεί μία σταθερή μαθηματική αρχή αλληλοδιαδοχικά διαδραματιζόμενων γεγονότων, αλλά ένα ιδιαίτερο σύστημα αναφοράς, στο οποίο ο χρόνος συνυφαίνεται άρρηκτα και αδιάσπαστα με τον χώρο σε μια τέλεια διαμορφωμένη ενότητα.

Εκεί, λοιπόν, όπου ο χρόνος συναντά τον χώρο στα εδάφη της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης του 18ου αι., εκεί όπου το Στέμμα των

1. Πόλη της βορειοανατολικής Ουγγαρίας στην κοιλάδα του ποταμού Σίνβα, τμήμα της διοικητικής υποδιαίρεσης Μπόρσοντ – Άμπαουγ – Ζέμπλεν. Η πόλη κατακτήθηκε από τους Ούγγρους τον 10ο αι., ενώ κατά τη διάρκεια του 14ου και 15ου αι. αποτέλεσε αγαπημένο τόπο διαμονής βασιλικών προσώπων. Η παρουσία των Ελλήνων στο Μίσκολτς χρονολογείται περίπου στα τέλη του 17ου αι. Μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης από τα οπλισμένα ληστρικά Τουρκαλβανικά σώματα πολλοί Μοσχοπολίτες εγκαταστάθηκαν στο Μίσκολτς, όπου και ίδρυσαν ανθηρότατη εμπορική παροικία. Σήμερα το Μίσκολτς αποτελεί τη δεύτερη βιομηχανική πόλη της Ουγγαρίας, μετά τη Βουδαπέστη, με πληθυσμό περίπου 200.000 κατοίκους.

2. Το αρχαιολογικό υλικό που αφορά στην πόλη του Μίσκολτς υπάγεται στο γενικότερο Αρχείο των Κομιτάτων Borsod – Abauj – Zemplén. Για πολλά χρόνια το υλικό αυτό στεγαζόταν στο Hermann Ottó Múzeum, ενώ πρόσφατα μεταφέρθηκε στο κτήριο του κρατικού αρχείου της πόλης (Miskolci állami Levéltár /Miskolc város leveltara). Προκειμένου για την ολοκλήρωση της διδακτορικής μου διατριβής με τίτλο: «Μοσχοπολίτες τύχαι. Η ακμή, η παρακμή και η διασπορά των Μοσχοπολιτών. Η κοινότητα του Μίσκολτς», η οποία εκπονείται στο Α.Π.Θ. με επόπτη καθηγητή τον κύριο Ι. Κολιόπουλο, κρίθηκε αναγκαία η αρχαιολογική έρευνα στο Αρχείο του Μίσκολτς. Αν και τα περισσότερα έγγραφα που αφορούν στην παρουσία και τη δράση της ελληνικής Κοινότητας της πόλης (Miskolci görög kompania iratai) είναι γραμμένα στα ελληνικά και πλήρως ταξινομημένα κατά θεματικούς άξονες, η πληθώρα τους είναι τέτοια που καθιστά ιδιαίτερα επίπονη την έρευνά τους από τον μελετητή. Το απαραίτητο υλικό συγκεντρώθηκε, φωτογραφήθηκε και αποδελτιώθηκε. Η καθημερινή βοήθεια και υποστήριξη του προσωπικού που εργάζεται στο Αρχείο στάθηκε εξαιρετικά πολύτιμη καθ' όλη την περίοδο της παραμονής μου στην πόλη. Τα διάφορα προβλήματα που προέκυψαν στο ίδιο διάστημα ξεπεράστηκαν άμεσα χάρη στη διαρκή παρουσία και προσφορά της έως πρότινος προέδρου της Ελληνικής Κοινότητας του Μίσκολτς, κυρίας Βασ. Σγουράντη. Από τη θέση αυτή θα ήθελα να τους ευχαριστήσω για την ανιδιοτελή και αμέριστη συμπαράστασή τους.

Αψβούργων Μοναρχών συνθηκολογεί και συνεργάζεται εμπορικά με την παραπαίουσα Αυτοκρατορία των Οθωμανών, δημιουργώντας νέους όρους στην καθημερινή ζωή χιλιάδων ανθρώπων, εκεί ακριβώς πρέπει να αναζητήσουμε και να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τη Μοσχοπολίτικη παρούσα στην περιοχή του Μίσκολτς.

Ξεκινώντας το ταξίδι τους από το οροπέδιο που εκτείνεται ανάμεσα στα βουνά της Όπαρης και της Οστροβίτσας, δυτικά των λιμνών Πρεσπών και της Αχρίδας³, για να ακολουθήσουν τους πολύβουους δρόμους των καρβανιών και των κиратξίδων⁴, εκεί όπου άνθρωποι, γλώσσες και νοοτροπίες, θρησκευτικά και κοινωνικά συστήματα συνυπήρχαν κάτω από ένα ιδιότυπο καθεστώς εμπορικών πρακτικών και πολιτικών συστημάτων, η εγκατάσταση των Μοσχοπολιτών στα εδάφη της Καισαροβασιλικής Μοναρχίας επιβεβαιώνει περίτρανα ότι για να κατανοήσουμε την ανθρώπινη συμπεριφορά και δράση πρέπει να τη μελετήσουμε μέσα στο πλαίσιο των δομών και των ιδιαίτερων συνθηκών που την ανέπτυξαν⁵.

3. Η Μοσχόπολη βρίσκεται 20 περίπου χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Κορυτσάς, σε υψόμετρο 1.200 μ., στο οροπέδιο που δημιουργείται ανάμεσα στα βουνά της Όπαρης και της Οστροβίτσας. Για την τοποθεσία του οικισμού, τη δημιουργία του, την ακμή και την καταστροφή του βλ. σχετικά Ιωακείμ Μαρτινιανός, *Η Μοσχόπολη, 1330-1930*, επιμ. Σπύλ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, Ε.Μ.Σ., 1957· Κωνσταντίνος Σκενδέρης, *Ιστορία της Αρχαίας και Συγχρόνου Μοσχοπόλεως*, Αθήνα 1928· Θεόφραστος Γεωργιάδης, *Μοσχόπολη*, Αθήνα 1975· Φάνης Μιχαλόπουλος, *Μοσχόπολη. Οι Αθήναι της Τουρκοκρατίας, 1500-1769*, Αθήνα 1941· Θεόδωρος Βελλιανίτης, «Μια εξαφανισθείσα πόλις. Η Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος* (1922) 226-239· Κοσμάς Θεοπροτός – Αθανάσιος Ψαλίδας, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου*, προλ. - σημ. Αθανάσιος Παπαχαρίσης, Ιωάννινα, Ε.Η.Μ., 1964, σσ. 14-15, 97· Παναγιώτης Αρβαντινός, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*, τ. Α', εισ. Κ. Θ. Δημαράς, επιμ. Ε. Ι. Νικολαΐδου, Ιωάννινα, Ε.Η.Μ., 1984, σσ. 119-127· Χ. Καρμύτης, *Γεωγραφία της Κορυτσάς και της περιοικίδος*, Θεσσαλονίκη 1888, σσ. 59-63.

4. Για την κατάσταση του χερσαίου οδικού δικτύου της εποχής και τις συνθήκες διακίνησης βλ. Δημήτριος Ανωγιάτης-Πελέ, *Δρόμοι και διακίνηση στον Ελλαδικό χώρο κατά τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 1993· ο ίδιος, «Σχέσεις δρόμου και χωριών στη Βαλκανική Χερσόνησο τον 18ο αιώνα», *Τα Ιστορικά Β' τεχ.* 4 (1985) 405-422· Κωνσταντίνα Πανάγου, *Η χερσαία διακίνηση βαμβακιού από τη Μακεδονία στην Ευρώπη κατά τον 18ο και 19ο αιώνα*, στο Ε. Π. Δημητριάδης – Α. Φ. Λαγόπουλος – Γ. Τσότσος (επιμ.), *Ιστορική Γεωγραφία, Δρόμοι και Κόμβοι της Βαλκανικής από την αρχαιότητα στην ενιαία Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 201-212· Πασχάλης Ανδρούδης, *Χάνια και Καραβάν-Σεράγια στον Ελλαδικό χώρο και στα Βαλκάνια*, Θεσσαλονίκη χ.χ.: Γεώργιος Παπαγεωργίου, «Οι χερσαίες επικοινωνίες στο νοτιοδυτικό τμήμα της Βαλκανικής Χερσονήσου (τέλη 18ου-αρχές 20ου αι.)», στο Ε. Π. Δημητριάδης – Α. Φ. Λαγόπουλος – Γ. Τσότσος (επιμ.), *Ιστορική Γεωγραφία, Δρόμοι και Κόμβοι της Βαλκανικής από την αρχαιότητα στην ενιαία Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 169-178· Kliti Kalamata, «Voskopojia and Korcha: Two Towns With the Same Importance», στο Ε. Π. Δημητριάδης – Α. Φ. Λαγόπουλος – Γ. Τσότσος (επιμ.), *Ιστορική Γεωγραφία, Δρόμοι και Κόμβοι της Βαλκανικής από την αρχαιότητα στην ενιαία Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 213-215.

5. Georg Iggers, *Νέες κατευθύνσεις στην Ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία*, μτφρ. Βασίλης Οικονομίδης, Αθήνα 1995, σσ. 19, 31.

Μελετώντας κανείς την περίπτωση της Μοσχόπολης, καταλαβαίνει πολύ νωρίς ότι έχει να κάνει με έναν ορεινό οικισμό η υπαγωγή του οποίου στο προνομιακό καθεστώς της Σουλτανικής Αυτοκρατορίας το κατέστησε γρήγορα ένα από τα πλέον σημαντικά εμποροβιοτεχνικά κέντρα της Νότιας Βαλκανικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ακμάζουσας βλάχικης κοινότητας, στην οποία η κτηνοτροφία αποτελούσε τον θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη οικιακών βιοτεχνιών και οικογενειακών επιχειρήσεων⁶, χρησιμοποίησε το πρωτογενές παραγωγικό της κεφάλαιο, το μαλλί, ως πρώτη ύλη προκειμένου για τη μετάβασή της από τον χώρο της κτηνοτροφίας στον χώρο των μεταφορών και του εμπορίου⁷. Οι εμπορικές επαφές, αρχικά, με τη Βενετία⁸ και στη συνέχεια με πολλά από τα γοργά αναπτυσσόμενα κέντρα της Βαλκανικής και της Κεντρικής Ευρώπης σηματοδοτούν τη στροφή των Μοσχοπολιτών από τον χώρο της περιορισμένης κτηνοτροφικής δραστηριότητας στον ευρύτερο χώρο της ευρωπαϊκής εμπορικής οικογένειας επαληθεύοντας παράλληλα τον χαρακτήρα της μετανάστευσης ως εγγενούς φαινομένου του ορεινού χώρου⁹.

Το τέλος των πολέμων του «Ιερού Συνασπισμού του Linz» (1684-1699

6. Αντίστοιχα παραδείγματα οικονομικής ανάπτυξης ορεινών βλάχικων οικισμών, οι οποίοι άκμασαν στη βάση του άξονα κτηνοτροφία - βιοτεχνία - εμπόριο, συναντούμε στο Μέτσοβο και το Συρράκο. Ωστόσο, αυτό που θα πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η οικονομική δομή των παραπάνω ορεινών οικισμών δεν εξελίχθηκε ποτέ στο επίπεδο του βιοτεχνικού κέντρου με τη σημερινή έννοια που διαθέτει ο όρος, αλλά παρέμεινε ως το τέλος μέσα στο πλαίσιο της οικογενειακής επιχείρησης.

7. Αναλυτικά για την οικονομική λειτουργία των ορεινών οικισμών και τη σύνδεσή τους με την κτηνοτροφία και το εμπόριο βλ. Βασιλική Ρόκου, *Συμβολή στη μελέτη της κοινωνίας του κτηνοτροφικού χωριού (το παράδειγμα του Μετσόβου)* [διδακτ. διατρ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας], Ιωάννινα 1983· η ίδια, «Η ορεινή πόλη της κτηνοτροφίας, πόλη της υπαίθρου, τρία ηπειρωτικά παραδείγματα: Μοσχόπολη, Μέτσοβο, Συρράκο», στο *Νεοελληνική Πόλη, Οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τ. Α', Αθήνα 1985, σσ. 75-82· με τον ίδιο τίτλο στα *Ηπειρωτικά Γράμματα* Γ' (2006) 111-120.

8. Βαλέριος Παπαχατζής, «Οι Μοσχοπολίται και το μετά της Βενετίας εμπόριον κατά τον 18ον αιώνα», *Ηπειρωτικά Χρονικά* Θ' (1934) 127-139· ο ίδιος, «Νέαι Συμβολαί εις την ιστορίαν των κατά τον ΙΗ' αιώνα εμπορικών σχέσεων των Μοσχοπολιτών μετά της Βενετίας», *Ηπειρωτικά Χρονικά* Γ' (1935) 270-288· ο ίδιος, *Aromani Moscopoleni si comertul Venetian in secolele al XVII-lea si al XVIII-lea*, προλ. N. Iorga, Βουκουρέστι 1935· Κωνσταντίνος Μέρτζιος, *Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη, Ε.Μ.Σ., 1947, σσ. 209-278· Φώτης Κυλιπέρης, «Μοσχοπολίτες έμποροι στη Βενετία και στις χώρες της Αυστροουγγαρίας (18ος -19ος αι.)», στο *Διεθνές Συμπόσιο Μοσχόπολης, Θεσσαλονίκη 31 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 1996*, Θεσσαλονίκη, Ε.Μ.Σ., 1999, σσ. 97-108· Mario Rufini, «Teodoro Anastasie Cavallioti, scrittore moscopolitano dal sec. XVIII», *Rivista d'Albania* 1942 (fasc. 2) 110-125.

9. Βασιλική Ρόκου, «Μεταναστεύσεις στον ορεινό χώρο», περίληψη εισήγησης στον τόμο των πρακτικών του Ελληνογαλλικού Συνεδρίου *Ο Αγροτικός Κόσμος στον Μεσογειακό χώρο*, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε. – Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε, 1988, σσ. 251-252.

και 1716-1718), που σήμανε και την οριστική απομάκρυνση του σουλτανικού κινδύνου από την Κεντρική Ευρώπη, αποτέλεσε αφορμή για την υπογραφή μιας σειράς συνθηκών, οι οποίες προέβλεπαν τη σταθεροποίηση των συνόρων μεταξύ Αψβούργων και Οθωμανών, επιπλέον, όμως, καθόριζαν αποφασιστικά τις εμπορικές σχέσεις των δύο, έως τότε αντιπάλων, δημιουργώντας νέα δεδομένα¹⁰. Ανάμεσα στα τριάντα άρθρα τα οποία συνέθεταν το κείμενο της Συνθήκης του Κάρολβιτς αναγνωριζόταν, εκτός των άλλων, η αψβουργική κυριαρχία στα εδάφη της Ουγγαρίας και της Τρανσυλβανίας, ενώ με τα άρθρα 14 και 15 προβλέπονταν για πρώτη φορά η ελευθερία κινήσεων των εμπορών υπηκόων των δύο συμβαλλόμενων πλευρών και η ασφάλεια των εμπορικών τους δραστηριοτήτων¹¹. Το ίδιο πνεύμα κυριάρχησε λίγα χρόνια αργότερα, στην υπογραφή της Συνθήκης του Πασάροβιτς¹², όπου και καθορίστηκαν λεπτομερέστερα οι όροι της προηγούμενης συνθήκης. Η ελευθερία του εμπορίου στους χερσαίους και θαλάσσιους δρόμους των δύο αυτοκρατοριών, η ελεύθερη ναυσιπλοΐα του Δούναβη, ο διορισμός εκατέρωθεν προξενικών αρχών, κυρίως, όμως, η συμφωνία προνομαστικού τε-

10. Όλγα Κατσιαρδή-Hering, *Η Ελληνική παροικία της Τεργέστης (1751-1830)*, τ. Α', Αθήνα 1986, σσ. 4-7· Βασιλική Σειρηνίδου, *Έλληνες στη Βιέννη 1780-1850* (αδημοσίευτη διδακτ. διατρ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας), Αθήνα 2002, σσ. 41-43· Αγγελική Ιγγλέση, *Βορειοελλαδίτες έμποροι στο τέλος της Τουρκοκρατίας, ο Σταύρος Ιωάννου*, Αθήνα 2004, σσ. 40-42· Απ. Βακαλόπουλος, «Επισκόπηση του Ελληνισμού κατά περιοχές, Ο Ελληνισμός της Διασποράς», *Ι.Ε.Ε.*, τ. ΙΑ', Αθήνα 1975, σσ. 231-243.

11. Η Συνθήκη του Κάρολβιτς υπογράφηκε στις 26 Ιανουαρίου 1699 (νέο ημερολόγιο), ανάμεσα στον αυτοκράτορα της Αυστρίας Λεοπόλδο Α' και τον σουλτάνο Μουσταφά Β' στο ομώνυμο σερβικό χωρίο (Sremski Karlovci) μερικά χιλιόμετρα βόρεια του Βελιγραδίου. Για το πλήρες το κείμενο της Συνθήκης βλ. Gabriel Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, τ. Α' (1300-1789), Παρίσι 1897, σσ. 182-193 (το κείμενο στα λατινικά), σσ. 193-196 (σε περίληψη στα γαλλικά).

12. Η Συνθήκη του Πασάροβιτς υπογράφηκε στις 21 Ιουλίου 1718 (νέο ημερολόγιο), ανάμεσα στον αυτοκράτορα της Αυστρίας Κάρολο ΣΤ' και τον σουλτάνο Αχμέτ Β', στο ομώνυμο σερβικό χωρίο (Požarevac) νοτιοανατολικά του Βελιγραδίου. Επρόκειτο για μια Συνθήκη, η οποία αποτύπωνε έκδηλα τη συστηματική πολιτική που προωθούσε ο Αψβούργος Αυτοκράτορας για την ανάπτυξη των εμπορικών επαφών της χώρας του με την Ανατολή, Marta Bur, «A balkáni kereskedők és a magyar borkivitel a XVIII században» (Ο Βαλκάνιος έμπορος και η συγγενική εξαγωγή κρασιού τον 18ο αι.), *Történelmi Szemle* ΚΑ' τχ. 2 (1978) 285-287. Ένα χρόνο αργότερα (1719) η ανακήρυξη της Τεργέστης και του Φιούμε ως ελεύθερων λιμανιών, καθώς και η σύσταση της «Compagnia Orientale» επισφράγισαν την αγωνιώδη προσπάθεια του Καρόλου ΣΤ' για διείσδυση της Αυτοκρατορίας του στον ευρύτερο χώρο της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Παρά τις φιλότιμες προσπάθειές του, όμως, η αδυναμία των αυστριακών εμπορών να επωφεληθούν των ευνοϊκότατων όρων δεν επέτρεψε στην Αυστρία να διεισδύσει στην πλούσια αγορά της Ανατολής, παρά μόνο μετά τα μέσα του 18ου αι. Για το πλήρες το κείμενο της Συνθήκης βλ. Noradounghian, *ό.π.*, σσ. 208-216 (το κείμενο στα λατινικά), σσ. 220-227 (στα γαλλικά).

λωνιακού δασμού 3% επί των εισαγόμενων και εξαγόμενων προϊόντων των δύο χωρών έδωσαν ώθηση σε χιλιάδες Έλληνες και Σέρβους να ακολουθήσουν τους «δρομοδείχτες» των καραβανιών στον δρόμο τους προς την πολλά υποσχόμενη Κεντρική Ευρώπη¹³.

Η προσέλκυση έμπειρων Οθωμανών εμπόρων¹⁴, οι οποίοι γνώριζαν καλά τους χερσαίους δρόμους που οδηγούσαν από τη βαλκανική στα αφ-

13. Με δεδομένη τη γεωμορφολογική πολυμορφία των Βαλκανίων, η οποία καθιστούσε δύσκολη τη διείσδυση σε ένα μεγάλο μέρος της ενδοχώρας τους, αναπτύχθηκαν συγκεκριμένες οδικές αρτηρίες που ένωναν την Οθωμανική Αυτοκρατορία με την Κεντρική Ευρώπη. Στα σημεία εκείνα όπου οι εν λόγω άξονες τέμνονταν δημιουργήθηκαν και άκμασαν σημαντικές πόλεις, οι οποίες όφειλαν την ακμή τους στη σημαίνουσα γεωγραφική θέση που κατείχαν στον οδικό χάρτη της εποχής. Η Εγνατία Οδός, ο περιφημος δρόμος των ρωμαϊκών χρόνων, ο οποίος συνέδεε την Αδριατική με τη Μαύρη Θάλασσα, απέκτησε ξανά τη σημασία που του έπρεπε, ενώ ο Δούναβης, πραγματική ραχοκοκαλιά της αφβουργικής επικράτειας, λειτούργησε καταλυτικά για την ανάπτυξη της Βιέννης, της Βουδαπέστης και του Βελιγραδίου. Κομβικό σημείο σπουδαιότητας σημασίας ο Δούναβης αποτέλεσε σημείο αναφοράς δύο βασικών οδικών αξόνων. Ο ένας ξεκινούσε από το Βελιγράδι και με κατεύθυνση βορειοδυτικά κατέληγε στη Βιέννη και στη Βουδαπέστη, ενώ ο δεύτερος με κατεύθυνση προς τα ανατολικά έφτανε μέχρι το Βουκουρέστι και την Οδησό. Ειδικότερα για να μεταβεί κανείς από την Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία στα εδάφη της ευρωπαϊκής ενδοχώρας μπορούσε να ακολουθήσει κυρίως δύο δρόμους. Από τις Σέρρες να κατευθυνθεί προς το Μελένικο, από εκεί στη Σόφια, και στη συνέχεια να φτάσει στο Βιδίνι, από το οποίο έχοντας πια περάσει στα αφβουργικά εδάφη να επιλέξει τη διαδρομή του ανάλογα με τον τελικό του προορισμό. Ο δεύτερος δρόμος ακολουθούσε πιστά τις ακτές της κοιλάδας του Στρυμόνα και μέσω της Νίσσας (σημ. Niš) έφτανε στη Σόφια, για να περάσει στη συνέχεια στο Βελιγράδι και από εκεί, από τον συνοριακό σταθμό του Σεμλίνου (σημ. Zemun) να καταλήξει στις καισαροβασιλικές κτήσεις. Τέλος, οι ταξιδιώτες της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου έφταναν στο Βελιγράδι ξεκινώντας από το Μοναστήρι, για να ακολουθήσουν στη συνέχεια τις εκβολές της κοιλάδας του Αξιού και του Μοράβα. Από εκεί συνέχιζαν, όπως και όλοι οι υπόλοιποι, τη διαδρομή που αναφέρθηκε παραπάνω. Για τους χερσαίους άξονες που οδηγούσαν από τη βαλκανική στην Κεντρική Ευρώπη βλ. Arno Mehlman, «Οι εμπορικοί δρόμοι στα Βαλκάνια κατά την Τουρκοκρατία», στο Σπ. Ασδραχάς (εισ.-επιμ.), *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών*, Αθήνα 1979, μτφρ. Έλλη Παπαδημητρίου, σσ. 367-407· Γεώργιος-Στυλιανός Πρεβελάκης, *Τα Βαλκάνια. Πολιτισμοί και Γεωπολιτική*, μτφρ. Μάρως Πρεβελάκη, Αθήνα 2001, σσ. 35-53· Nicholas Hammond, *Migrations and Invasions in Greece and Adjacent Areas*, New Jersey 1976, σσ. 20-21· Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, «Το οδικό δίκτυο της Χερσονήσου του Αίμου και η σημασία του κατά τους Μέσους Χρόνους (Γενικές επισημάνσεις και προτάσεις έρευνας)», στο Ε. Π. Δημητριάδης – Α. Φ. Λαγόπουλος – Γ. Τσότσος (επιμ.), *Ιστορική Γεωγραφία, Δρόμοι και Κόμβοι της Βαλκανικής από την αρχαιότητα στην ενιαία Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 155-159.

14. Η εμφάνιση μιας ιδιαίτερα δραστήριας τάξης Βαλκανίων ορθόδοξων εμπόρων, η οποία έδρασε και άκμασε στα εδάφη της Κεντρικής Ευρώπης, της Μαύρης Θάλασσας και της Αδριατικής, χρονολογείται ήδη από τον 14ο αι. Έλληνες, βλαχόφωνοι και ελληνόφωνοι, και Σέρβοι, στη βάση της κοινής οθωμανικής τους κατάκτησης και της ορθόδοξης ανατολικής τους πίστης, συγκρότησαν μια ενιαία και πολυδύναμη επαγγελματική τάξη εμπόρων που κατέκτησε οικονομικά τις αγορές κυρίως της Κεντρικής και Ανατολικής και δευτερευόντως της Δυτικής Ευρώπης αναλαμβάνοντας σχεδόν αποκλειστικά το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. «Ο κατακτητής ορ-

βουργικά εδάφη και η ολοένα και αυξανόμενη ζήτηση ακατέργαστου βαμβακιού για τις ανάγκες της αυστριακής βαμβακουργίας άνοιξαν τον δρόμο για τη δημιουργία ανθηρών ελληνικών εγκαταστάσεων¹⁵. Οι Μακεδόνες, οι Ηπειρώτες και οι Θεσσαλοί, βλαχόφωνοι και ελληνόφωνοι, αναδείχτηκαν οι κυριότεροι εκφραστές του νέου πνεύματος της εποχής¹⁶. Τις περισσότερες φορές στηριζόμενοι στη βάση οικογενειακών – συγγενικών δεσμών¹⁷, κατά-

θόδοξος Βαλκάνιος έμπορος», χαρακτηρισμός που αποδόθηκε από τον Traian Stoianovich στο ομώνυμο άρθρο του προκειμένου να καταδείξει την ιδιαίτερη αυτή και συνάμα ευρεία εθνική και γλωσσική φύση της ακμάζουσας εμπορικής τάξης της εποχής, κατάφερε τελικά να αντιστρέψει τους όρους και από κατακτημένος να βρεθεί στη θέση του κατακτητή σε μια περίοδο που οι πολιτειακές πραγματικότητες της υποτελείας στον αλλόθρησκο κατακτητή αποτελούσαν το κοινό υπόστρωμα της συλλογικής ύπαρξης και πνευματικής ενότητας όλων των ορθόδοξων της βαλκανικής. Στο πέρασμα του χρόνου ωστόσο (18ος αι.) ο ορθόδοξος αυτός Βαλκάνιος έμπορος εξελίχθηκε σε πηγή ιδεολογικών διαφοροποιήσεων και αντιθέσεων για τους ομόδοξους σύνοικους του. Μετακινώντας στη γενέθλια γη του τα μηνύματα και τα οράματα της φωτισμένης Δύσης έθεσε σε κίνηση ευαίσθητους άξονες που καθόρισαν μακροπρόθεσμα το μέλλον της βαλκανικής χερσονήσου διδάσκοντας ότι το συλλογικό πεπρωμένο θα πρέπει να στηρίζεται στη βάση πολιτισμικών και όχι θρησκευτικών κριτηρίων. Trian Stoianovic, «The Conquering Balkan Orthodox Merchant», *Journal of Economic History* Κ' (1960) 234-313, και σε ελληνική μετάφραση «Ο Κατακτητής Ορθόδοξος Βαλκάνιος Έμπορος» στο Σπ. Ασδραχάς (εισ.-επιμ.), *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών*, μτφρ. Ντόρα Μαμαρέλη, Αθήνα 1979, σσ. 287-345.

15. Αναλυτικά για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην αψβουργική και οθωμανική επικράτεια και προκάλεσαν το ισχυρό μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων στα εδάφη της Αυστρίας και της Ουγγαρίας βλ. Gunnar Hering, «Die griechische Handelsgesellschaft in Tokaj. Ihre innere Ordnung und ihre Auflösung 1801», *Südost-Forschungen* ΜΣΤ' (1987) 79-93.

16. Η δήλωση του Βενετού προξένου, ο οποίος σε έκθεσή του, του 1720 αναφέρει χαρακτηριστικά: «Τώρα πια οι έμποροι πηγαίνουν με τα εμπορεύματά τους στην Ουγγαρία», Ödön Füves, «A Maguarországi görög telepesek a legújabbkori görög történelmi irodalomban» [Οι Έλληνες κάτοικοι της Ουγγαρίας στην σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία], *Antik Tanulmányok* Ι' (1963) 65-68, είναι ενδεικτική της νέας κατάστασης που είχε δημιουργηθεί στον χώρο του εμπορίου με τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τις βενετικές στις αψβουργικές κτήσεις.

17. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι άνθρωποι διευκολύνονταν στην απόφασή τους για μετεγκατάσταση στηριζόμενοι στα προϋπάρχοντα δομημένα δίκτυα συγγενών τους ή φίλων τους που βρίσκονταν ήδη στο εξωτερικό. Τα δίκτυα αυτά, καθώς λειτουργούσαν και αναπαράγονταν στη βάση κοινών ψυχολογικών παραμέτρων (οικογενειακών ή εθνοτοπικών), δρούσαν τελικά ως μια κεντρομόλος δύναμη, η οποία και ήταν υπεύθυνη για την ανάπτυξη των οικονομικών-επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των μετακινούμενων. Για την ανάπτυξη των εμπορικών δικτύων βλ. Μαρία-Χριστίνα Χατζηϊωάννου, «Αυτοκρατορίες, μεταναστεύσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες», *Budapesti Negyed* Δ' (2006) 209-220· η ίδια, «Νέες προσεγγίσεις στη μελέτη των εμπορικών δικτύων της διασποράς. Η ελληνική κοινότητα στο Μάντσεστερ», Μαρία Στασινοπούλου – Μαρία-Χριστίνα Χατζηϊωάννου (επιμ.), *Διασπορά – Δίκτυα – Διαφωτισμός* [Τετράδια Εργασίας 28] Αθήνα, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., 2005, σσ. 145-166. Για τον χαρακτήρα του εμπορίου ως πεδίου συνάντησης ανθρώπων και εφαρμογής πρακτικών λειτουργιών, κα-

φεραν να συγκροτήσουν ένα εκτεταμένο και άριστα οργανωμένο δίκτυο πρακτόρων, συνεργατών και ανταποκριτών και να κυριαρχήσουν στον εμπορικό στίβο προκαλώντας συχνά την οργή και την αγανάκτηση των ντόπιων υπηκόων του στέμματος. Μόλις στη δεκαετία του 1770 πια, με την αποσόβηση του κινδύνου μιας πιθανής συμμαχίας ανάμεσα στην Πρωσία και την Πύλη και τον επιτυχημένο διαπραγματευτικό ρόλο της Αυστρίας στην συνθήκη ανακωχής ανάμεσα στον Τσάρο και τον Σουλτάνο, το 1774, ξεκίνησαν συστηματικές προσπάθειες με σκοπό τον περιορισμό της προνομιακής δράσης των Οθωμανών εμπόρων και τη μετατόπιση της εμπορικής δραστηριότητας στα χέρια των μόνιμων υπηκόων του Καισαροβασιλικού κράτους¹⁸.

Η μελέτη πάντως της ιστορικής παρουσίας των ελληνικών κοινοτήτων στις περιοχές του σημερινού ουγγρικού κράτους¹⁹ μας οδηγεί απευθείας

θώς και μια ανάλυση των ερμηνευτικών σχημάτων που έχουν προκύψει από τους ιστορικούς βλ. Μαρία-Χριστίνα Χατζηϊωάννου, «Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις μιας διεθνοποιημένης δραστηριότητας: το εμπόριο (18ος-19ος αιώνας)», στο Πασχ. Κιτρομηλίδης – Τριαντ. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Δ' Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας «Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002»*, τ. Β', Αθήνα 2004, σσ. 407-423.

18. Μέχρι το 1774 η πολιτική των Αψβούργων αυτοκρατόρων και η στάση τους απέναντι στους δεκάδες τουρκομερίτες εμπόρους, οι οποίοι κατέφθαναν στην επικράτειά τους, ήταν εναρμονισμένη με την εξωτερική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία προσπαθούσε με κάθε τρόπο να αναχαιτίσει την έξοδο της Ρωσίας στη Μεσόγειο. Μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) δημιουργήθηκαν νέα δεδομένα στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή. Φοβούμενος τον ρόλο που μπορούσε να διαδραματίσει η Ρωσία ο Ιωσήφ Β' έκανε τα πάντα προκειμένου να προσεταιριστεί την Αικατερίνη. Ύστερα από μια σειρά επίπονων διαπραγματεύσεων υπογράφηκε τελικά το 1781 ρωσοαυστρική συμφωνία, η οποία πρόβλεπε τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο πόλεμος που ακολούθησε λίγα χρόνια αργότερα (1787-1792) ανάμεσα στην Αυστρία και τη Ρωσία από τη μια πλευρά και τον Σουλτάνο από την άλλη ήταν το αποτέλεσμα της αυστρορωσικής πολιτικής στην Ανατολή. Για την εξωτερική πολιτική του Ιωσήφ Β' και τις επαφές του με την Αικατερίνη βλ. αναλυτικά Derek Beales, «Die auswärtige Politik der Monarchie vor und nach 1780: Kontinuität oder Zäsur», *Österreich im Europa der Aufklärung*, τ. Α', Βιέννη 1987, σσ. 473-567.

19. Το 1911 αποτέλεσε χρονολογία σταθμό για τη μελέτη της παρουσίας των Ελλήνων στα Αυστροουγγρικά εδάφη. Μετά από συστηματική έρευνα στα αρχεία της Βιέννης, της Βουδαπέστης, της Βενετίας και της Ρώμης, ο Σπ. Λάμπρος εξέδωσε τα αποτελέσματα των καρπών του στις σελίδες του *Νέου Ελληνομνημόνα* ανοίγοντας έτσι ένα νέο πεδίο ερευνών για τους μεταγενέστερους ιστορικούς. Τα έργα των Γ. Λαΐου, Ι. Παπαδριανού, Π. Ενεπεκίδη Ν. Τωμαδάκη και Δ. Κράνη, τα οποία ακολούθησαν, έδωσαν νέα δυναμική στον ερευνητικό αυτό προσανατολισμό. Την ίδια περίοδο και οι Ούγγροι ιστορικοί άρχισαν συστηματικές προσπάθειες καταγραφής των οικονομικών, κοινωνικών και πνευματικών επιπτώσεων που είχε στη χώρα τους η εγκατάσταση των Ελλήνων. Ανάμεσα σ' αυτούς μπορούμε να διακρίνουμε τους Ödön Füves, Endre Horvath και Laszló Schäfer. Για την ιστορική διαδρομή των Ελλήνων στην Ουγγαρία βλ. Σπυρ. Λάμπρος, «Σελίδες εκ της ιστορίας του εν Ουγγαρία και Αυστρία Μακεδονικού Ελληνισμού», *Νέος Ελληνομνημόνων Η'* (1911) 257-300· ο ίδιος, «Ερευναι εν ταις βιβλιοθήκαις και αρχείοις Ρώμης, Βενετίας,

στην εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τον 10ο αι. ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Θεοφύλακτος εισήγαγε μέσω ενός Έλληνα ιεραποστόλου, του κατοπινού επισκόπου Ουγγαρίας Ιερόθεου, την ορθόδοξη πίστη στη γειτονική χώρα. Η εμπορική και πνευματική επικοινωνία των δύο πλευρών συνεχίστηκε επί μακρό χρονικό διάστημα επισφραγίζοντας το ευνοϊκό μεταξὺ τους κλίμα με δυναστικές επιγαμίες. Η οθωμανική κατάκτηση που ακολούθησε προκάλεσε τη ζωνρή μεταναστευτική κίνηση πολλών Ελλήνων, κυρίως από τις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας, οι οποίοι κατέφθαναν στη χριστιανική χώρα αναζητώντας άσυλο μακριά από τις βιαιότητες του αλλόθρησκου κατακτητή. Το 1636 ο ηγεμόνας της Τρανσυλβανίας Γεώργιος Ρακότσι (Rákóczy) παραχώρησε τα πρώτα προνόμια στους Έλληνες του Sibiu εγκαινιάζοντας έτσι μια νέα, μακρότατη περίοδο εμπορικής παρουσίας και δράσης των Ελλήνων στην περιοχή²⁰. Άλλοτε ως πλανόδιοι έμποροι, σταδιακά, όμως, ως μόνιμα εγκατεστημένοι ή ακόμη και ως μεταπράτες οι Έλληνες κατάφεραν να οργανωθούν σε πολυδύναμες κομπανίες και να δημιουργήσουν γρήγορα μια σειρά ανθηρών κοινοτήτων²¹ διασφαλίζοντας

Βουδαπέστης και Βιέννης», *Νέος Ελληνομνήμων* ΙΗ' (1924) 48-69· Ελ. Νικολαΐδου, «Συμβολή στην ιστορία τεσσάρων ελληνικών κοινοτήτων της Αυστροουγγαρίας (Zemun, Novi Sad, Orsova, Temesvar)», *Δωδώνη* Θ' (1980) 323-373· Γεώργιος Λυριτζής, *Αι μακεδονικαί κοινότητες της Αυστροουγγαρίας επί Τουρκοκρατίας*, Κοζάνη 1952· Στέφανος Παπαδόπουλος, «Οι ελληνικές κοινότητες της Ουγγαρίας και η συμβολή τους στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Βόρειας Ελλάδας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας», *Δωδώνη* ΙΗ' (1989) 93-103· Ödön Füves, *Οι Έλληνες της Ουγγαρίας*, Θεσσαλονίκη, Ι.Μ.Χ.Α., 1965· ο ίδιος, «Οι κατάλογοι των πολιτογραφηθέντων Ελλήνων παροίκων της Πέστης και Βούδας στην περίοδο 1687-1848», *Μακεδονικά* ΣΤ' (1964-1965) 106-119· ο ίδιος, «Επιτύμβιοι επιγραφαί Ελλήνων εις την Ουγγαρίαν», *Ελληνικά* ΙΘ' (1966) 296-347· ο ίδιος, «Characteristics of the Greeks in Hungary (1550-1850)», στο John M. Fossey – Jacques Morin (επιμ.), *Proceedings of the First International Congress on the Hellenic Diaspora From Antiquity to Modern Times*, τ. Β', Άμστερνταμ 1991, σσ. 141-153· Endre Horvath, *Η ζωή και τα έργα του Γεωργίου Ζάβιρα*, Αθήνα 1937· ο ίδιος, «Πώς καθρεφτίζονται οι ελληνοουγγρικές σχέσεις στα αρχεία και στις Βιβλιοθήκες της Δυτικής Μακεδονίας», *Το Νέον Κράτος* Δ' (1940) 548-557.

20. Για την παρουσία και τη δράση των Ελλήνων στα σπουδαία εμπορικά κέντρα του Sibiu και του Brassov βλ. Δέσποινα Τσούγκα-Παπαστάθη, *Η ελληνική εμπορική κομπανία του Σμπίου Τρανσυλβανίας 1636-1848 Οργάνωση και δίκαιο*, Θεσσαλονίκη, Ι.Μ.Χ.Α., 1994· η ίδια, «The Decline of the Greek "Companies" in Transylvania: An Aspect of Habsburg Economic Policies in the Black Sea and Mediterranean», στο Απ. Βακαλόπουλος – Κων. Σβολόπουλος – Béla Király (επιμ.), *Southeast European Maritime Commerce and Naval Policies from the Mid-Eighteenth Century to 1914*, Columbia University Press - Ι.Μ.Χ.Α. 1988, σσ. 213-218· Camariano Nestor, «L'organisation et l'activité culturelle de la compagnie des marchands grecs de Sibiu», *Balkanica* ΣΤ' (1943) 201-241· Cornelia Papacostea-Danielopoulou, «L'organisation de la compagnie greque de Brasov (1777-1850)», *Balkan Studies* ΙΔ' (1973) 313-323

21. Για την ανάλυση των εννοιών «διασπορά», «παροικία» «κοινότητα» και τη σωστή χρήση τους βλ. την εισαγωγή του Ιωάννη Κ. Χασιώτη στο Ιωάννης Χασιώτης – Όλγα Κα-

την πρόοδο και την ανάπτυξη των συμφερόντων τους. Ωστόσο, και παρά τον πλούτο των γνώσεων που διαθέτουμε σήμερα, δεν είμαστε σε θέση να καθορίσουμε με ακρίβεια τον αριθμό όλων εκείνων των βλαχόφωνων και ελληνόφωνων μετοίκων. Υπολογίζεται πάντως ότι στα μέσα του 18ου αι. ο αριθμός τους πρέπει να άγγιζε περίπου τα 10.000 άτομα²².

Η διασπορά, λοιπόν, και οι μετοικεσίες των Μοσχοπολιτών στα εδάφη του Στέμματος του Αγίου Στεφάνου τόσο πριν την έναρξη της περιόδου των ασφυκτικών πιέσεων των μπορτζαλήδων όσο και μετά τη λεηλασία της πόλης τους από τα Τουρκαλβανικά σώματα, που είχε ως συνέπεια τη μαζική τους έξοδο από την πόλη²³, ερμηνεύονται μέσα στο πλαίσιο της συστηματικής προσπάθειας των Αψβούργων αυτοκρατόρων για οργανωμένη διείσδυσή τους στον χώρο της Ανατολής και τόνωση της εμπορικής τους δράσης, έτσι όπως αυτή εκφράστηκε κάτω από το νέο θεσμικό πλαίσιο που δημιούργησαν οι Συνθήκες του Κάρλοβιτς και του Πασάροβιτς. Πέρα, όμως, από το ενδιαφέρον για την εμπορική σύνδεση της χώρας του με την Αδριατική και τη Βαλκανική Χερσόνησο, ο Κάρολος ΣΤ', με μια σειρά μεταρρυθμίσεων, που επέβαλε, προσπάθησε και για την αύξηση της εμπορικής κίνησης ανάμεσα στις επαρχίες του κράτους του. Μερικά χρόνια αργότερα το οικονομικό πρόγραμμα των διαδόχων του, της Μαρίας Θηρεσίας και του Ιωσήφ Β', προώθησε την αύξηση του πληθυσμού της Αυτοκρατορίας με έμπειρους Γερμανούς και Βαλκάνιους μετανάστες (τεχνίτες, εμπόρους, γεωργούς και χτίστες), οι οποίοι δεν θα βοηθούσαν απλά στην επέκταση του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου της χώρας, αλλά θα έδιναν και νέα ώθηση στην ανάπτυξη της ευημερίας του κράτους. Αποτέλεσμα της παραπάνω πολιτικής ήταν η κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού της Αυτοκρατορίας στα μέσα του 17ου αι. Στους άξονες λειτουργίας της μεταναστευτικής πολιτικής της η

τσιαρδή-Hering – Ευρυδίκη Αμπατζή (επιμ.), *Οι Έλληνες στη Διασπορά 15ος – 21ος αι.*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2006, σσ. 13-31· βλ. επίσης Όλγα Κατσιαρδή-Hering, «Από τις “ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού” στην ιστοριογραφία του μεταναστευτικού φαινομένου (15ος-19ος αι.)», στο Πασχ. Κιτρομηλίδης – Τριαντ. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Δ' Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας «Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002»*, τ. Β', Αθήνα 2004, σσ. 223-250. Για μια διαφορετική ανάλυση του όρου «παροικία», η οποία αντιμετωπίζεται από τον συγγραφέα ως συστατικό στοιχείο που συμβάλλει στην αναπαραγωγή του κεφαλαιοκρατικού συστήματος βλ. Νίκος Ψυρούκης, *Το Νεοελληνικό παροικιακό φαινόμενο*, Αθήνα 1974, σσ. 19-21, 27-31, καθώς επίσης και Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Εμπορικές παροικίες και ανεξάρτητη Ελλάδα: ερμηνείες και προβλήματα», *Πολίτης* ΞΒ' (1983) 28-34.

22. Füves, *Οι Έλληνες της Ουγγαρίας*, ό.π., σ. 25.

23. Η πρώτη καταστροφή της Μοσχόπολης, η οποία προκάλεσε και το αθρόο μεταναστευτικό κύμα προς την Ευρώπη, χρονολογείται το 1769. Είκοσι χρόνια αργότερα, το 1789, η πόλη λεηλατήθηκε για δεύτερη φορά. Η επακόλουθη μετανάστευση των κατοίκων της ήταν σαφώς πολύ πιο περιορισμένη αριθμητικά από την πρώτη φορά.

βασιλική Αυλή της Βιέννης παραχώρησε μια σειρά προνομίων, τα οποία εκτός των ευνοϊκών δασμολογικών ρυθμίσεων που προέβλεπαν, αφορούσαν επιπλέον στην ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων των νεοεγκαταστηθέντων, στην αυτοδιοίκησή τους καθώς και στην παραχώρηση υλικών μέσων (χωράφια, σπίτια, ζώα) προκειμένου για τη μόνιμη εγκατάστασή τους στα εδάφη της²⁴. Από την πλευρά της η Οθωμανική Αυτοκρατορία προσπάθησε, με κάθε μέσο, να αποτρέψει τη μαζική εκροή του ανθρώπινου δυναμικού της καθώς αυτή μπορούσε να προκαλέσει μια σειρά αλυσιδωτών και σημαντικών προβλημάτων στον κοινωνικό και οικονομικό της ιστό με πλήθος συνεπειών²⁵.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η επιλογή των νέων τόπων εγκατάστασης έγινε με βάση τη γεωγραφική – εμπορική τοποθεσία των περιοχών και τη θέση που κατείχαν στο χερσαίο οδικό δίκτυο. Σαφώς η Πέστη αποτέλεσε τον σημαντικότερο πόλο έλξης για χιλιάδες τουρκομερίτες υπηκόους του Σουλτάνου· γρήγορα όμως η νευραλγική – εδαφική σπουδαιότητα του Κεσκεμέτ²⁶ (Kecskemét), σε συνδυασμό με τις οινοπαραγωγικές προοπτικές του Έγκερ²⁷ (Eger), του Μίσκολτς (Miskolc) και της Τοκάας²⁸ (Tokaj), έ-

24. Καθώς οι εξαγωγές ξεπερνούσαν κατά πολύ τις εισαγωγές ήταν επόμενο ότι σημαντικά κεφάλαια διοχετεύονταν στο οσμανικό κράτος, στους τόπους καταγωγής των Ελλήνων εμπόρων, εκεί δηλαδή όπου ζούσαν οι οικογένειές τους. Η παραπάνω κατάσταση προκάλεσε την ανησυχία των οικονομικών συμβούλων της αυτοκρατορικής αυλής, οι οποίοι, στο τελευταίο τέταρτο του 18ου αι., έκρουσαν τον κώδωνα του κινδύνου. Η Μαρία Θηρεσία, προκειμένου να ανακόψει αυτή την αθρόα εξαγωγή πολύτιμου αυστριακού χρήματος, διέταξε το 1774 όλους τους Έλληνες εμπόρους, οι οποίοι δρούσαν και πλούτιζαν στα εδάφη της Αυτοκρατορίας της, να δώσουν όρκο πίστης και να αποφασίσουν αν θέλουν να εγκατασταθούν μόνιμα με τις οικογένειές τους στα εδάφη της Αυτοκρατορίας και να πάρουν την αψβουργική υπηκοότητα ή όχι. Για όσους τελικά δεν θα το επέλεγαν, θα τους επιτρέπονταν να εμπορεύονται συγκεκριμένα προϊόντα στη βάση πολύ μικρότερων φορολογικών ελαφρύνσεων. Μετά τη λήψη των παραπάνω μέτρων σημειώθηκε σημαντική μείωση του μεταναστευτικού ρεύματος προς την περιοχή. Για την οικονομική πολιτική της Μαρίας Θηρεσίας απέναντι στους λαούς των Βαλκανίων, βλ. σχετικά Virginia Paskaleva, «Die Wirtschaftspolitik Maria Theresias und die Balkanvölker», στο *Österreich im Europa der Aufklärung*, τ. Α', Βιέννη 1987, σσ. 153-166.

25. Neil Tranter, «Πληθυσμός, μετανάστευση και προσφορά εργασίας», στο Derek Aldcroft – Simon Ville (επιμ.), *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία, 1750-1914*, μτφρ. Νικηφόρου Σταματάκη, Αθήνα 2005, σσ. 53-92.

26. Η πιο πλούσια και δραστήρια ελληνική κομπανία στην Ουγγαρία ήταν αυτή του Κεσκεμέτ (Kecskemét). Η μεγάλη οικονομική της ανάπτυξη προέκυψε από το εμπόριο των ζώων, το οποίο διεξήγαν τα μέλη της σε ολόκληρη την ουγγρική πεδιάδα.

27. Για την παρουσία των Ελλήνων στο Έγκερ βλ. ενδεικτικά Füves Ödön, «Adatok az Egri görögök történetéhez» [Στοιχεία της ιστορίας των Ελλήνων της πόλης Έγκερ], *Antik Tanulmányok E'* (1958) 78-81.

28. Για την παρουσία των Ελλήνων στο Τόκai βλ. ενδεικτικά Füves Ödön, «Cjabb adalékok a Tokaji görögök történetéhez» [Καινούρια στοιχεία για την ιστορία των Ελλήνων του Τόκai], *Antik Tanulmányok B'* (1955) 260-261.

δωσε ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη της ουγγρικής ενδοχώρας²⁹. Από το τελευταίο τέταρτο του 17ου αι. και εξής η πλειοψηφία των νεοεγκατασταθέντων εμπόρων εντοπίζεται κυρίως στα εδάφη βόρεια και ανατολικά του Δούναβη, και μεταξύ αυτού και του ποταμού Τίσα (Tisza), στο τμήμα δηλαδή εκείνο που είχε στο παρελθόν βρεθεί κάτω από οθωμανική κατοχή και εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων χαρακτηριζόταν από αραιή πληθυσμιακή παρουσία³⁰. Σε κυριότερη επαγγελματική απασχόληση, σχεδόν για όλους, αναδείχθηκε το εμπόριο. Άλλοτε με τη μορφή πλανόδιων εμπόρων, άλλοτε ως μόνιμα εγκατεστημένοι, άλλοτε, τέλος, ως μεταφορείς εμπορευμάτων ανάμεσα στις δυο αυτοκρατορίες, οι Έλληνες έμποροι κατάφεραν να διεισδύσουν στον οικονομικό στίβο της νέας τους χώρας και να προβληθούν σε αξιόλογους – δυναμικούς εκφραστές του μερκαντιλιστικού πνεύματος της εποχής, ζωντανεύοντας κυριολεκτικά την εμπορική δραστηριότητα στην ουγγρική πεδιάδα³¹.

Η εγκατάσταση των Ελλήνων στα εδάφη του Μίσκολτς υπολογίζεται περίπου στα τέλη του 17ου αι.³². Η εμπορική τους παρουσία στα παζάρια της πόλης την ίδια εποχή επιβεβαιώνει τον καθαρά επαγγελματικό χαρακτήρα της κοινής τους δράσης (κομπανία)³³, έναν χαρακτήρα ο οποίος θα

29. Virginia Paskaleva, «Shipping and Trade on the Lower Danube in the Eighteenth and Nineteenth Centuries», στο Απ. Βακαλόπουλος – Κων. Σβολόπουλος – Béla Király (επιμ.), *Southeast European Maritime Commerce and Naval Policies from the Mid-Eighteenth Century to 1914*, Columbia University Press-I.M.X.A. 1988, σσ. 131-151. Άλλες περιοχές στις οποίες σημειώθηκαν αξιόλογες ελληνικές εγκαταστάσεις ήταν οι Nagyvárád, Arad, Gyöngyös και Ujvidék.

30. Βασιλική Σειρηνίδου, «Η ελληνική εμπορική διασπορά στην Αψβουργική Αυτοκρατορία (17ος -19ος αι.)», *Budapesti Negyed*, Δ' (2006) 177-188.

31. Για την προσφορά των Ελλήνων στην οικονομική ανάπτυξη της Ουγγαρίας και τη συνεισφορά τους στη δημιουργία της αστικής τάξης της χώρας βλ. Max Demeter Peyfuss, «Balkanorthodoxe Kaufleute in Wien», *Österreichische Osthefte (ÖOH) IZ'* (1975) 258-268· Marta Bur, «Handelsgesellschaften – Organisationen der Kaufleute der Balkanländer in Ungarn im 17.-18. Jh.», *Balkan Studies KE'* (1984) 267-307 (στο εξής: «Handelsgesellschaften»)· η ίδια, «Das Raumergreifen balkanischer Kaufleute im Wirtschaftsleben der ostmittel-europäischen Länder im 17. und 18. Jahrhundert», στο *Bürgertum und bürgerliche Entwicklung in Mittel-und Osteuropa*, Βουδαπέστη 1986, σσ. 17-88· Peter Hidas, «The Greeks of Hungary», στο John M. Fossey – Jacques Movin (επιμ.), *Proceedings, of the First International Congress on the Hellenic Diaspora From Antiquity to Modern Times*, τ. Β', Άμστερνταμ 1991, σσ. 131-139. Μια ουγγρική θεώρηση για το ίδιο θέμα, στην οποία αξίζει να σταθεί κανείς, επιχειρείται στη μονογραφία του Schäfer Laszló, *A görögök vezetészerepe Magyarországon a korai kapitalizmus kialakulásában* [Ο ηγετικός ρόλος των Ελλήνων στην εξέλιξη του πρώιμου καπιταλισμού στην Ουγγαρία], Βουδαπέστη 1930.

32. István Dobrossy, «A miskolci görög kereskedőtársulat gazdasági tevékenysége a 19. század elején» [Ο ρόλος και η σημασία των Ελλήνων εμπόρων στο εμπορικό δίκτυο του Μίσκολτς τον 19ο αιώνα], *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei IΔ'* (1975) 21-32.

33. Η σφραγίδα της ελληνικής εμπορικής κομπανίας του Μίσκολτς χρονολογείται

μετεξελιχθεί στα αμέσως επόμενα χρόνια στη βάση μιας κοινοτικής – παροικιακής μορφής³⁴. Ο Károly Barna, στο σύντομο έργο του για την ελληνική κοινότητα του Μίσκολτς, αναφέρει ότι σε ένα φορολογικό κατάλογο της πόλης του 1692 εμφανίζεται ένας έμπορος με το όνομα Dániel Görög, δηλαδή Δανιήλ ο Έλληνας. Διαφορετική άποψη όμως έχει ο József Komáromy ο οποίος χρονολογεί τις εν λόγω μετοικεσίες στο διάστημα μεταξύ 1714-1720³⁵. Στην απογραφή που διενεργήθηκε, μετά από σχετικό διάταγμα της Μαρίας Θηρεσίας, την 5η Απριλίου του 1769 και πραγματοποιήθηκε ένα χρόνο αργότερα στη διοικητική περιφέρεια του Μπόρσοντ συναντούμε μια σειρά ελληνικών εξουγγρισμένων ονομάτων. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τα ονόματα αυτά δεν ανταποκρίνονται στα πραγματικά ονόματα των εγγεγραμμένων, αλλά αναφέρονται είτε στην εθνικότητα είτε σε κάποια προσωπογραφικά γνωρίσματα – εξωτερικά χαρακτηριστικά των ατόμων³⁶. Το γεγονός αυτό καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη και κάποιες φορές ακατόρθωτη την ταυτοποίηση των προσώπων, πράγμα που προφανώς συντέλεσε στην ύστερη χρονολόγηση της εγκατάστασης των Ελλήνων από τον József Komáromy

από το 1685. Nadya Danova – Varban Todorov, «Ελληνικά έγγραφα από το αρχείο της πόλης Μίσκολτς (Ουγγαρία)», John M. Fossey – Jacques Movin (επιμ.), *Proceedings, of the First International Congress on the Hellenic Diaspora From Antiquity to Modern Times*, τ. Β', Άμστερνταμ 1991, σσ. 167-189.

34. Η Κοινότητα, που δημιουργήθηκε με το πέρας του χρόνου, αποτέλεσε οργανικό κομμάτι αλλά και ουσιαστική συνέχεια της προϋπάρχουσας εμπορικής κομπανίας, από τον άξονα δράσης της οποίας δεν αποσπάστηκε ποτέ. Όπως προκύπτει έκδηλα από το καταστατικό της Κοινότητας, σκοπός των μελών της δεν ήταν μόνο η κάλυψη των θρησκευτικών και εκπαιδευτικών τους αναγκών ή η διευθέτηση ζητημάτων αυτοδιάθεσης, αλλά και η επίλυση θεμάτων που αφορούσαν στην εύρυθμη λειτουργία των οικονομικών-εμπορικών δραστηριοτήτων τους. Το πλήρες κείμενο του καταστατικού της Κοινότητας, το οποίο είναι εξαιρετικά συντεταγμένο σε καλλιγραφικά ελληνικά και σώζεται μέχρι σήμερα σε άριστη κατάσταση, στο άρθρο της Όλγας Κατοιαρδή-Hering, «Αδελφότητα, Κομπανία, Κοινότητα. Για μια τυπολογία των ελληνικών κοινοτήτων της κεντρικής Ευρώπης, με αφορμή του άγνωστο καταστατικό του Miskolc (1801)», *Ενώ και Εσπέρια Ζ'* (2007) 247-310.

35. Για τις παραπάνω χρονολογήσεις βλ. αναλυτικά Dobrossy, *ό.π.*

36. Ενδεικτικά: Márton Rácz, δηλ. Μαρτίνος ο Σέρβος, Tamás Arnót, δηλ. Θωμάς ο Αρναούτης, Pál Görögög δηλ. Παύλος ο Έλληνας. Ο εξουγγρισμός των ελληνικών ονομάτων, ο οποίος καθιστά δύσκολη και πολλές φορές αδύνατη την ταυτοποίηση των ονομάτων και των προσώπων, καθώς και η πολυγλωσσία των συγγρικών αρχειακών πηγών (γερμανικά, λατινικά, ουγγρικά, ελληνικά) αποτελούν παράγοντες που δυσχεραίνουν σημαντικά το έργο του ερευνητή στην Ουγγαρία και δημιουργούν πλήθος προβλημάτων, τόσο τεχνικών όσο και μεθοδολογικών, αναφορικά με την προσέγγιση και κατανόηση του εξεταζόμενου υλικού. B.-A.-Z. m. Lt. iv.501-b. XI.I.67. [Borsod vármegyeyi nemesi közgyűlésének iratai = Τα έγγραφα της συνεδρίασης του νομού Μπόρσοντ]. (Τα αρχικά γράμματα των περιοχών του κομπάτου Borsod – Abauj – Zemplén και της αρχειακής συλλογής Megyei Levéltár συνοδευόμενα από τον κωδικό της κάθε ενότητας και τον αντίστοιχο τίτλο του φακέλου ή κιβωτίου, καθώς τέλος και από τον αριθμό των σελίδων των εγγράφων, θα χρησιμοποιούνται στο εξής ως τρόπος παραπομπής του αρχείου).

και άλλους ιστορικούς. Ο αριθμός των ονομάτων αυτών αρχίζει να αυξάνει μετά το 1720. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται έμμεσα και από τα διατάγματα του δημοτικού συμβουλίου στα οποία οριζόταν βαθμιαία η αύξηση των ενοικίων των καταστημάτων. Η αύξηση αυτή των ενοικίων υποδηλώνει σε ένα βαθμό και την αύξηση της ζήτησης άδειας καταστημάτων προς ενοικίαση.

Από το πρώτο τέταρτο πάντως του 18ου αι. και εξής οι έμποροι, που εγκαθίσταντο προσωρινά ή μόνιμα στο Μίσκολτς, το οποίο στο μεταξύ είχε αναγνωριστεί ως αυτοκρατορικό κτήμα εξασφαλίζοντας έτσι περισσότερες δυνατότητες πλουτισμού³⁷, κατ'άγονταν σχεδόν αποκλειστικά από τη Μοσχόπολη³⁸. Όπως προκύπτει από τους καταλόγους των απογραφών που διενεργήθηκαν στην περιοχή³⁹, οι Μοσχοπολίτες έφτασαν στην ουγγρική πόλη συνοδευόμενοι είτε από κάποιον έμπορο που είχε αναλάβει τη μετακίνησή τους είτε από κάποιον συγγενή. Μη έχοντας τις περισσότερες φορές συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους και έχοντας συνήθως απολέσει τα δικαιολογητικά τους έγγραφα, αυτοί που έφτασαν πρώτοι στην πόλη ήταν οι άνδρες. Αρκετοί από αυτούς έφεραν στη συνέχεια και τις οικογένειές τους, κάποιοι άλλοι δεν επέστρεψαν ποτέ πίσω, παρό μόνο έστελναν χρήματα στους δικούς τους για την κάλυψη των οικονομικών τους αναγκών, κάποιοι έμειναν ανύπαντροι ενώ, τέλος, αρκετοί δημιούργησαν τις οικογένειές τους στη νέα τους πατρίδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στους καταλόγους των απογραφών, πλάι στην αναλυτική περιγραφή των προσωπογραφικών και σωματικών χαρακτηριστικών των εγγεγραμμένων, αναφέρεται αν είναι παντρεμένοι ή όχι, αν σκοπεύουν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους ή αν έχουν επιλέξει να δώσουν όρκο πίστης στον Αψβούργο αυτοκράτορα, αν έχουν περιουσιακά στοιχεία και αναλυτικά ποια είναι αυτά, τι εμπορεύονται και σε ποιες περιοχές, αν έχουν υπαλλήλους στις επιχειρήσεις τους και πό-

37. Το Μίσκολτς βρισκόταν στο κέντρο του άξονα που ένωνε την Ουγγαρία με την Πολωνία και την Ουκρανία. Για τον λόγο αυτό πολλοί έμποροι εντοπίζονται αυτό το διάστημα να εμπορεύονται οίνο μεταξύ των περιοχών αυτών.

38. Danova – Todorov, ό.π.· Max Demeter Peyfuss, *Die Druckerei von Moschopolis, 1731-1769: Buchdruck und Heiligenverehrung im Erzbistum Achrída*, Βιέννη 1996, σσ. 40-47.

39. Για τους Έλληνες εμπόρους που έδρασαν και εγκαταστάθηκαν στο Μίσκολτς στο διάστημα 1702-1847 είναι δυνατό να εξάγουμε σημαντικά συμπεράσματα από τις δώδεκα συνολικά απογραφές οι οποίες διενεργήθηκαν στην περιοχή. Από αυτές οι εννέα πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα 1738-1800 και οι τρεις την περίοδο 1800-1847. Βλ. το σχετικό κεφάλαιο «A kereskedelmi élet fórumai és képviselői. A görög kereskedők megjelenése és térhódítása a városban» [Οι αντιπρόσωποι και οι χώροι εκδήλωσης της εμπορικής ζωής. Η εμφάνιση και επικράτηση των Ελλήνων εμπόρων στην πόλη], σσ. 430-450, του István Dobrossy στο *Miskolc Története III/1 1702-1847-ig* [Ιστορία του Μίσκολτς III/1 1702-1847], τ. Γ', Μίσκολτς 2000 (στο εξής: «A kereskedelmi»).

σους και από ποιες περιοχές πέρασαν στο ταξίδι τους για να φτάσουν τελικά στο Μίσκολτς⁴⁰. Γραμμένοι στα λατινικά, την επίσημη γλώσσα της διοίκησης του αψβουργικού κράτους⁴¹, οι κατάλογοι αυτοί εμφανίζουν ξεκάθαρα το όνομα της Μοσχοπόλης ως κυριότερου τόπου προέλευσης των τουρκομεριτών εμπόρων που κατέφθασαν τότε στο Μίσκολτς. Η βλάχικη καταγωγή των κατοίκων της άλλοτε ανθηρής πόλης της Μακεδονίας αναγράφεται επίσης στους καταλόγους των δημοτικών αρχών. Η ονομασία «vlach» ή «macedónlach» που διαβάζουμε χρησιμοποιούνταν επίσης ως δηλωτική και από τους ίδιους τους Βλάχους σε όλα σχεδόν τα έγγραφά τους, τόσο σε αυτά που αφορούσαν στην κοινότητά τους, όσο και σ' εκείνα που είχαν σχέση με την εμπορική τους δραστηριότητα και τις επαφές τους με τα θεσμοθετημένα όργανα της πόλης⁴².

40. Όπως προκύπτει από τα κείμενα των απογραφών οι ενδιαφερόμενοι έμποροι έφταναν στο Μίσκολτς είτε μέσω θαλάσσης, από το Φιούμε, αλλά κυρίως οργανωμένοι σε καραβάνια μέσω των χειρσαίων οδών που υπήρχαν. Η συνηθέστερη εμπορική οδός ήταν αυτή που ξεκινώντας από το Ζέμουν περνούσε στο Πέτερβαραντ, συνέχιζε στο Κόμαρομ, διερχόταν το Πόζονυ (σημερινή Μπρατισλάβα), έφτανε στην Πέστη και τελικά κατέληγε στο Μίσκολτς. Εξίσου σημαντικό όμως ήταν και το πέρασμα στην πόλη μέσω του Ντέμπρετσεν, στο οποίο έφτανε κανείς έχοντας ξεκινήσει από την Πάντσοβα και έχοντας περάσει πρώτα από το Μπέρετιουφλάου. Rita Horvath, «A Borsod vármegyeyi görög kereskedők összeírása», *Levéltari évkönyv*, *Előtanulmányok a Miskolc monográfiá III-IV-V. Kötetéhez* (Miskolc története 1702-1949-ig) [Η απογραφή των Ελλήνων εμπόρων στον νομό Borsod. Προκαταρκτική μελέτη για τους τόμους Γ-Δ-Ε της μονογραφίας για το Μίσκολτς. (Ιστορία του Μίσκολτς 1702-1949)], Θ' (1997) 134-164

41. Τα λατινικά παρέμειναν μέχρι τον 19ο αιώνα η επίσημη γλώσσα της διοίκησης του ουγγρικού κράτους, ως μια ένδειξη αντίστασης των Ούγγρων απέναντι στη γερμανική γλώσσα των Αψβούργων της Βιέννης. Για τη χρήση της λατινικής, το πρόβλημα της πολυγλωσσίας και τελικά την καθιέρωση της ουγγρικής ως επίσημης γλώσσας του ουγγρικού κράτους βλ. Andrea Seidler, «Η ανάδυση του λόγου περί εθνικής ταυτότητας στον ουγγρικό τύπο του 18ου αιώνα», Μαρία Στασινοπούλου – Μαρία-Χριστίνα Χατζηιωάννου (επιμ.), *Διασπορά-Δίκτυα-Διαφωτισμός* [Τετράδια Εργασίας 28], Αθήνα, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., 2005, σσ. 33-52.

42. Ο τρόπος με τον οποίο επέλεγαν να αυτοαποκαλούνται οι Βλάχοι κάτοικοι του Μίσκολτς δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να μας παραπέμπει σε εθνικούς διαχωρισμούς έτσι όπως αυτοί διαμορφώθηκαν και καθιερώθηκαν τον 19ο αιώνα. Όπως προκύπτει από τα χειρόγραφα κείμενα της Κοινότητας, που έχουμε στη διάθεσή μας, τις υπογραφές που βρίσκονται στο τέλος του εγγράφου τις συνοδεύει τις περισσότερες φορές η έκφραση «των εν Μισκόλτζι μη ενωμένων Γραικών και Βλάχων» ή παραλλαγές αυτής με το ίδιο πάντοτε περιεχόμενο. Οι ντόπιοι κάτοικοι, επηρεασμένοι από τους Σέρβους εμπόρους που ζούσαν και δρούσαν στην περιοχή τους, άρχισαν και αυτοί με τον καιρό να αποκαλούν τους Μακεδόνες έμπορους του Μίσκολτς «cincág». Παρόλαυτα αυτό που θα πρέπει να αναφερθεί είναι ότι οι βλαχόφωνοι αυτοί Έλληνες στις εμπορικές τους επαφές και στις συναλλαγές τους με τρίτους χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά την ελληνική γλώσσα, η οποία στο μεταξύ είχε καθιερωθεί ως επίσημη γλώσσα του εμπορίου μεταξύ των βαλκανίων ορθοδόξων. Αυτή, τη *lingua franca*, τη γλώσσα που έπαιζε τον ρόλο της «κοινής» στην πολυγλώσση και πολυεθνική περιφέρεια της Βαλκανικής και της Κεντρικής Ευρώπης, επεδίδωκαν οι Έλληνες κάτοικοι του Μίσκολτς, βλαχόφωνοι και ελληνόφωνοι, να διδάξουν και

Η χρήση τελικά των όρων «vlach» και «macedónlach» σφράγισε τη ζωή της εμπορικής κοινότητας του Μίσκολτς, η οποία, σύμφωνα με τους καταλόγους των πληθυσμιακών απογραφών, παρουσίαζε συνεχή σημαντική αυξητική τάση μέχρι λίγα χρόνια πριν το τέλος του 18ου αι. Από την τελευταία δεκαετία του 18ου αι., κυρίως, όμως, μετά το πέρασμα στον 19ο παρατηρείται σημαντική καμπή στον αριθμό των μελών της κοινότητας. Στην απογραφή του 1808-1809 καταγράφονται μόλις 85 Έλληνες, ενώ μετά το 1820 τα στοιχεία που αφορούν στον αριθμό των εμπόρων είναι σχεδόν υποθετικά και αφορούν γενικότερα στο βασιλικό φέουδο (koronauradalom) του Ντίο-σκιερ⁴³. Το γεγονός ότι το Μίσκολτς και άλλες επαρχίες δεν έστειλαν πληθυσμιακές αναφορές δηλώνει είτε ότι στις περιοχές αυτές δεν κατοικούσαν πια Έλληνες, ή αν κατοικούσαν είχαν πλέον αφομοιωθεί και δεν αποτελούσαν πια υπηκόους της σουλτανικής Αυτοκρατορίας.

Σε μια γενικότερη θεώρηση πάντως παρατηρούμε ότι η εγκατάσταση και τελικά η επικράτηση των Ελλήνων εμπόρων στο Μίσκολτς έγινε βαθμιαία και πάντα παράλληλα με την εξασφάλιση των στοιχείων εκείνων που εγγυούνταν την οικονομική τους σταθερότητα. Καταστρατηγώντας συστηματικά, με την πάροδο του χρόνου, το προνόμιο που τους είχε παραχωρήσει ο βασιλιάς Λεοπόλδος το 1667, το οποίο επέτρεπε στους Έλληνες, Αρμένιους και Σέρβους εμπόρους οι οποίοι ζούσαν στο βόρειο τμήμα της Ουγγαρίας να εμπορεύονται μόνο τουρκικά προϊόντα και παραγκωνίζοντας τις τοπικές συντεχνίες και τους βιοτέχνες, κατάφεραν να επικρατήσουν στο καθημερινό παζαριώτικο εμπόριο και σταδιακά να κατακτήσουν έναν ηγετικό ρόλο⁴⁴. Το δικαίωμα ενοικίασης ποτοπωλείων ακολούθησε η δανειοδότηση της κατεστραμμένης πόλης εκ μέρους τους. Ως απάντηση η διοίκηση της περιφέρειας τους έδωσε το δικαίωμα να αποκτήσουν με ευνοϊκούς όρους άδειες ενοικίασης καταστημάτων. Η εμπλοκή τους τελικά στο διαμετακομιστικό εμπόριο επέφερε την εξασφάλιση τραπεζικών δανείων και έτσι την πλήρη

στα παιδιά τους. Ενδεικτικό για το παραπάνω αποτελεί το γεγονός ότι στις ελληνικές κοινότητες της Ουγγαρίας βρίσκουμε μέχρι σήμερα πάρα πολλά ελληνικά βιβλία στις βιβλιοθήκες των σχολείων που ίδρυσαν οι Έλληνες. Βλ. Studia Postbizantina Hungarica, «A Nyiregyházi Szent György Magyar Ortodox Egyházközség könyvtárlományának katalógusa» [Κατάλογος των βιβλίων της ουγγρικής ορθόδοξης εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου της πόλης Nyiregyházi], *Posztbizánci Közlemények* Δ' (1999) 3-144· Varban Todorov, *Catalogue of Greek Manuscripts and Printed Books (17th -19th Century). The Collection in Nyiregyhaza, Hungary* [Τετράδια Εργασίας 22], Αθήνα, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., 1999.

43. Dobrossy, «A kereskedelmi», *ό.π.*

44. István Dobrossy, «Kerekedő csoportok, családok és dinastiák Miskolc társadalmában a 18. század elejétől a 19. század elejéig» [Εμπορικές ομάδες, οικογένειες και δυναστείες στην κοινωνία του Μίσκολτς από τις αρχές του 18ου αι. έως τις αρχές του 19ου αι.], *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei KZ'* (1991) 152-162.

ένταξη και καθιέρωσή τους στον εμπορικό κόσμο του Μίσκολτς και της ευρύτερης περιοχής⁴⁵.

Το 1741 αποτέλεσε χρονολογία σταθμό. Οι έμποροι του Μίσκολτς συνέταξαν τον λειτουργικό τους κανονισμό, γεγονός που αποδεικνύει την προγενέστερη εμπορική τους οργάνωση. Η αλλαγή του νομικού καθεστώτος το 1774, με την επιβολή κατάθεσης όρκου πίστης, έμελλε να αλλάξει ριζικά το καταγεγραμμένο σύστημα αρχών που όριζαν τη συμπεριφορά των μελών της κοινότητας. Στο εξής απαγορευόταν σε όσους δεν θα έδιναν όρκο πίστης στον νέο τους αυτοκράτορα να γίνουν μέλη της κοινότητας και να απολαμβάνουν των προνομίων της. Οι αυστηροί ηθικοί κανόνες που επιβάλλονταν για τα μέλη της αδελφότητας, κανόνες συμπεριφοράς και χρηστής διαγωγής, ζητήματα που αφορούσαν στον τρόπο λειτουργίας της, σε καθημερινές ανάγκες αλλά και στην επίλυση διαφόρων προβλημάτων που προέκυπταν σχετικά με την εκκλησία και το σχολείο της κοινότητας, κατάλογοι συνδρομητών⁴⁶, κατάστιχα εισφορών σε αναξιοπαθούντες, ονόματα μελών της κοινότητας, σώζονται σήμερα στο αρχείο της πόλης ζωντανεύοντας σ' εμάς την καθημερινή ζωή των Ελλήνων του Μίσκολτς⁴⁷.

Στη συνέχεια παρατίθεται ένα έγγραφο με ημερομηνία 24 Ιουνίου 1786⁴⁸. Το έγγραφο αυτό είναι ενδεικτικό προκειμένου για την κατανόηση ενός ευρύτερου συστήματος συμπεριφορών και δράσης· έχει να κάνει τόσο με την εμπορική παρουσία Μοσχοπολιτών στα εδάφη της Κεντρικής Ευρώπης όσο και με τους δεσμούς που αυτοί διατηρούσαν με τη γενέθλια γη τους.

Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, έχουμε να κάνουμε με μια επιστολή, η οποία αφορά στην τύχη περιουσίας του αποθανόντος Δημητρίου Δήμητζου Σαρή. Ο προαναφερθείς έμπορος καταγόταν από τη Μοσχόπολη, ζού-

45. Για κάποιες οικονομικού χαρακτήρα ελαφρύνσεις και απαλλαγές που είχαν αποσπάσει τα μέλη της ελληνικής κοινότητας του Μίσκολτς βλ. Bur, «Handelsgesellschaften», *ό.π.*

46. Από τα έγγραφα του αρχείου έχει καταρτιστεί ένας πλούσιος κατάλογος ονομάτων Μοσχοπολιτών που έδρασαν στο Μίσκολτς. Σε πολλά από αυτά τα ονόματα αναγράφεται δίπλα η μοσχοπολίτικη καταγωγή τους, ενώ σε πολλά άλλα είμαστε αναγκασμένοι να την εικάσουμε με βάση την τυπολογία των μοσχοπολίτικων ονομάτων που γνωρίζουμε ότι υπήρχαν στην πόλη πριν την καταστροφή της. Για τις ανάγκες της διδακτορικής διατριβής έχει σχηματιστεί ένας συνολικότερος κατάλογος Μοσχοπολιτών, ο οποίος συμπληρώνεται με τα βιογραφικά στοιχεία του κάθε προσώπου, ενώ παράλληλα αποτυπώνονται και οι συγγενικοί δεσμοί των μελών, όπου αυτό είναι εφικτό.

47. Αναλυτικά το περιεχόμενο του αρχείου του Μίσκολτς καθώς και στοιχεία για τη γενικότερη παρουσία των Ελλήνων στα εδάφη της Ουγγαρίας στο άρθρο του Ίκαρου Μαντούβαλου, «Miskolc-Sátorajújhely-Boudapéshti: Αναζητώντας τα ίχνη της ελληνικής εμπορικής διασποράς στην Ουγγαρία», *Εώα και Εσπέρια Ζ'* (2007) 335-365.

48. B.-A.-Z. m. Lt. ix.3. XIV.3. A Miskolci Görög Kompania Iratai [Τα έγγραφα της ελληνικής Κομπανίας του Μίσκολτς].

σε όμως και δραστηριοποιούνταν στο Μίσκολτς. Στην ουσία πρόκειται για μια επιστολή στην οποία οι νόμιμες κληρονόμοι του αποθανόντος, οι οποίες διέμεναν μόνιμα στη Μοσχόπολη, ζητούσαν από τις αρχές της κοινότητας του Μίσκολτς να περιέλθει η περιουσία του αδελφού τους στα χέρια τους. Το έγγραφο στέλνεται από τη Μοσχόπολη στο Μίσκολτς μέσω ενός επιτετραμμένου, του Δημήτριου Κωστή Λίκα, τον οποίο είχαν επιλέξει με σκοπό τη διευθέτηση του ζητήματος. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ο εν λόγω επιτετραμμένος ήταν θεός των παραπάνω αδελφών, γεγονός που δηλώνεται ξεκάθαρα στο κείμενο του εγγράφου, τονίζοντας μάλιστα τη γνησιότητα του συγγενικού δεσμού που τους ένωνε. Η αλήθεια των όσων γράφουν στην επιστολή τους προς τους διοικούντες την κοινότητα του Μίσκολτς, εξαιρείται από τις δύο αδελφές από την πρώτη κιόλας σειρά του κειμένου τους. Η μαρτυρία του «τρισυποστάτου θεού», στο «όνομα» του οποίου γράφονται τα όσα ακολουθούν, είναι αναγκαία προκειμένου για την πιστότητα και την εγκυρότητά τους.

Όπως προκύπτει, λοιπόν, από το κείμενο ο έμπορος Δημήτριος Δήμητςου Σαλής, έκανε την περιουσία του από τις εμπορικές επαφές που είχε αναπτύξει στη Βαρσοβία⁴⁹. Η επιχειρηματική διείσδυση στα εδάφη της Πολωνίας, η οποία στα κείμενα της εποχής απαντάται με το όνομα Λεχία, αποτελούσε χαρακτηριστικό παράδειγμα πολλών εμπόρων του Μίσκολτς. Η κατοχή τους στην ουγγρική πόλη αμπελώνων και κελαριών πολλών τετραγωνικών μέτρων τα οποία χρησιμοποιούσαν ως αποθηκευτικούς χώρους για τη φύλαξη και τη συντήρηση των παραγόμενων προϊόντων, τους επέτρεπε να χρησιμοποιούν το Μίσκολτς ως «προγεφύρωμα» προκειμένου για την ανάπτυξη των εμπορικών τους επαφών με περιοχές εκτός του ουγγρικού εδάφους.

Χαρακτηριστικό στη μορφή του κειμένου του εγγράφου αυτού αποτελεί το γεγονός ότι οι υπογράφουσες τα κείμενα επιμένουν πολλές φορές να τονίζουν τη νόμιμη και απολύτως γνήσια συγγενική σχέση που είχαν με τον θανόντα. Έτσι, αναφέρουν και επαναλαμβάνουν συνεχώς, μέσα σε λίγες μόνο σειρές, ότι αυτές αποτελούν τις νόμιμες κληρονόμους και γι' αυτό πρέπει να περιέλθει στη δική τους δικαιοδοσία η περιουσία του εκλιπόντος. Χαρακτηριστικό μάλιστα αποτελεί το γεγονός ότι για να επισφραγίσουν την απόλυτη γνησιότητα της συγγενικής τους σχέσης σημειώνουν ότι κατάγονταν και από τον ίδιο πατέρα και από την ίδια μητέρα. Όσον αφορά επίσης στο ίδιο σκέλος, στη μορφή δηλαδή των κειμένων, μπορούμε ακόμη να παρατηρήσουμε ότι η επιστολή είναι γραμμένη σε ένα τόνο παρακλητικό προς τους

49. Η Βαρσοβία στο κείμενο των εγγράφων απαντά με το όνομα Βερσάβι και Βαρσόβα.

προεστώτες της κομπανίας. Επιμένουν οι δύο αδελφές να εξαίρουν τη δυσχερή θέση στην οποία έχουν περιέλθει μετά τον θάνατο του αδελφού τους και «προσπαθούν να καλοπιάσουν», θα λέγαμε, τα μέλη της κοινότητας προσδίδοντάς τους έντονα συγκινησιακά φορτισμένους χαρακτηρισμούς, όπως π.χ. «φιλεύσπλαχνοι» και «φιλόχρηστοι», προκειμένου να καταφέρουν να αποσπάσουν την εύνοιά τους για την επίτευξη του στόχου τους. Και αυτούς τους χαρακτηρισμούς καθώς και τη γενικότερη δυσχερή κατάσταση την οποία βιώνουν μετά τον θάνατο του αδελφού τους, φροντίζουν να την επισημαίνουν και να την επαναλαμβάνουν διαρκώς σε όλη τους την επιστολή.

Οι υπογραφές των κληρικών και των αρχόντων της Μοσχόπολης παρατίθενται στο τέλος της επιστολής με σκοπό να δοθεί το απαιτούμενο κύρος και αξιοπιστία στην όλη διαδικασία. Από την αναγραφή του ονόματος που υπάρχει δίπλα στην υπογραφή του καθενός από τους προαναφερθέντες μας δίνεται η δυνατότητα να πληροφορηθούμε έμμεσα κάποια στοιχεία για την κοινοτική ιεραρχία της πόλης. Μοσχοπολίτικα ονόματα, αξιώματα, και «ηγετικές» ιεραρχίες, συστήματα συμπεριφοράς και άξονες δράσης αποτελούν μερικές μόνο συντεταγμένες στις οποίες μπορεί να εργαστεί κανείς προκειμένου να κατανοήσει την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη μετά την πρώτη καταστροφή της και λίγο πριν τη δεύτερη και καθοριστικότερη λεηλασία της⁵⁰.

Η συστηματική ενασχόληση με το θέμα της μοσχοπολίτικης διασποράς στα εδάφη του Μίσκολτς αποτελεί αναμφίβολα μια κοπιώδη και χρονοβόρα διαδικασία. Το πλούσιο αρχείο της ελληνικής αυτής κοινότητας του εξωτερικού προκαλεί στην αρχή σύγχυση στον ερευνητή εξαιτίας του όγκου του και του ποικίλου περιεχομένου του, γρήγορα όμως τον φέρνει αντιμέτωπο με μια σειρά άλλων πραγμάτων που έχουν να κάνουν με τον τρόπο διαχεί-

50. Στον ίδιο φάκελο υπάρχει μια παρόμοια επιστολή, με ημερομηνία 27 Απριλίου 1787, η οποία στέλνεται από τη Μοσχόπολη στο Μίσκολτς από τις συζύγους των επίσης αποθανόντων Μιχάλη και Αθανασίου Αργγέντη. Ζητώντας από την κοινότητα να περιέλθει η περιουσία των συζύγων τους στη δικαιοδοσία τους, καθώς αυτές αποτελούσαν τις μοναδικές νόμιμες κληρονόμους των αποβιωσάντων εμπόρων, στέλνουν επιτετραμμένο στην ογγυρική πόλη προκειμένου να διευθετήσει το θέμα. Όπως και στην περίπτωση που αναλύθηκε παραπάνω, η εν λόγω επιστολή είναι γραμμένη στο ίδιο ακριβώς πνεύμα, φέροντας δηλαδή τα ίδια χαρακτηριστικά. Αυτό πάντως που είναι σημαντικό να αναφερθεί στην περίπτωση αυτή είναι το γεγονός ότι οι προεστοί της κοινότητας του Μίσκολτς ζήτησαν από τέσσερις Μοσχοπολίτες, που ζούσαν τότε στην πόλη, να επιβεβαιώσουν τη γνησιότητα των υπογραφών των παλαιών συμπολιτών τους, οι οποίες έκλειναν τη σταλείσα επιστολή, προκειμένου να επιτρέψουν την παράδοση της περιουσίας των θανόντων στον επιτετραμμένο εκπρόσωπο των συγγενών τους. Όπως και στην πρώτη περίπτωση οι δύο έμποροι είχαν αναπτύξει την εμπορική τους δραστηριότητα στην Πολωνία, εδώ συγκεκριμένα στο Πόζεν. B.-A.-Z. m. Lt. ix.3. XIV.3. A Miskolci Görög Kompania Iratai [Τα έγγραφα της ελληνικής Κομπανίας του Μίσκολτς].

ρισης και ερμηνείας του διαθέσιμου υλικού. Η αδυναμία ανάγνωσης και αποκρυπτογράφησης πολλών εγγράφων, τα οποία είναι γραμμένα άλλοτε σε λατινικά, άλλοτε σε γερμανικά, κυρίως όμως σε δύσκολα προς ανάγνωση ελληνικά, δεν αποτελεί, τελικά, το σημαντικότερο πρόβλημα στην προσέγγιση του υλικού, παρότι αρχικά δίνει αυτή την εντύπωση.

Το ταξίδι των Μοσχοπολιτών στο Μίσκολτς, έτσι όπως αυτό ζωντανεύει μέσα στους περιορισμένους χώρους ενός αρχαιικού αναγνωστηρίου στα βορειοανατολικά της σημερινής Ουγγαρίας, είναι στην πραγματικότητα ένα ταξίδι που φέρνει τον ερευνητή μπροστά σε μια σειρά μεθοδολογικών αδιεξόδων, αναπάντητων ερωτημάτων και πολυθεματικών διλημμάτων, για να τον αφήσει τελικά να χαθεί ακόμη πιο βαθιά μέσα στους πολυδαίδαλους και περιπετειώδεις διαδρόμους της μαγευτικής Κλειούς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ Δ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1786 Ιουνίου 24. Μισκόλτςι

... ..

Εν ονόματι του ενός και τρισυποστάτου θεού μετά δουλικής, ικετικής και ελεηνής προσκυνήσεως εγώ η Κυούρα η πτωχοτάτη, και ενδεεστάτη, και δυστυχεστάτη, και εγώ η παράλυτος Κώτα, αι κατά πάντα ερημότητας, και αθλιότητας γνήσιαι θυγατέρες του μακαρίτου δήμτζου σαρή ειδοποιηθείσαι τον θάνατον του μακαρίτου γνησίου αδελφού μας δημητρίου δήμτζου σαρή, ως κληρονόμοι γνήσιαι προσερχόμεθα δακρυρροώς πάσι τοις χρησιμοτάτοις, και θεοσεβέσι πραγματευταίς τοις εν τη βαρσάβα πραγματευομένοις, και πάση αρχή, και εξουσία της θεοφρουρήτου λεχίας, και ικετεύομεν, και παρακαλούμεν άπαν φιλόχριστον, και φιλεύσπλαχνον σύστημα να δειξησθε εις ημάς τας δυστυχείς, και ταλαιπώρους το μέγα έλεος, και την άκραν ευσπλαχίαν, αποκαταστήσαντες την νόμιμον και δικαίαν αδελφικήν κληρονομίαν μας. Το λοιπόν ως αδελφαί γνησιώταται προς πατρός, και μητρός εκουσία ημών βουλήτε και γνώμη, αυτοπροαιρέτως, και ολοθελήτως, και παρακαλεστικώς κάμνομεν επίτροπον καθολικόν τον χρησιμώτατον εν πραγματευταίς, ως γνήσιον θείον μας κυρ δημήτριον Κωστη λίκαν, για να περιλάβη πάσαν την περιουσίαν του μακαρίτου γνησίου αδελφού μας, ηρημένου δημητρίου δήμτζου σαρή μηδενός εναντιομένου, ή αντιλέγοντος εν βάρει δικαίας κρίσεως του δικαίου, και αδεκάστου κριτού. Οφείλει ούτος ο γνήσιος θείος μας κυρ δημήτριος Κώστης λίκας, ως καθολικός μας επίτροπος εκζητών παντοίω τρόπω όσα άφησεν ο μακαρίτης γνήσιος αδελφός μας δημήτριος δημτζου σαρήs είτε κρασία είτε νάχτι, είτε βερεσέδια, είτε άλλο πολύ, ή ολίγον όπως ήθελε τον ευρεθή και περιλαβείν άπαντα έως λεπτού εν ταις χερσί αυτου επιτροπικώς, ώστε μετά το απολαβείν άπαντα τα αδελφικά αποκαταστήσας, και εγχειρήσας αυτά ημίν τοις νομίμοις κληρονόμοις, και γνησίαις αδελφαίς αυτου, κατά το δίκαιον απαιτεί. Όλο και το παρών αυτοθέλητον, και προαιρετικόν επιτροπικόν, γέγραπται γράμμα, και επεσφραγίσθη κληρικαίς, και αρχοντικαίς υπογραφαίς της πολιτείας ταύτης Μοσχοπόλεως, το κύρος έχον, και την ασφάλειαν έμπροσθεν πάσης αρχής, και εξουσίας της κατά την λεχίαν βαρσάβας, και απανταχή.

Κατά το, αππέ' έτος το σωτήριοι μνηός Αυγούστου Μοσχοπόλεως

Εγώ η Κούρα θυγάτηρ του δήμτζου σαρή, και αδελφή του μακαρίτου μητρου στέργω τοις άνωθεν.

Εγώ η παράλυτος Κώτα θυγάτηρ του δήμτζου σαρή, και αδελφή του μακαρίτου μήτρου στέργω τοις άνωθεν. Ο της πολιτείας επίτροπος εν ιερεύσι Κωνσταντίνος και Οικονόμος υποβεβαιοί. Ο της πολιτείας επίτροπος Ιωάννης ιερεύς και σκευοφύλαξ υποβεβαιοί. Ο εν ιεροδιδασκάλοις ιεροκήρυξ πρωτοπαπάς Θεόδωρος γράψας υποβεβαιοί. Ο εν ιερεύσι Σακελλάριος Δανιήλ υποβεβαιοί. Ο εν ιερεύσι Σακελλαρίον Δανιήλ υποβεβαιοί. Ιωάννης ιερεύς και δευτερευών υποβεβαιοί. Ο ιερομνήμων Γεώργιος ιερεύς υποβεβαιοί. Ο Σακελλάριος λάζαρος υποβεβαιοί. Ο μιχαήλ πρώην Γκόρας υποβεβαιοί.. Ιωάννης οικονόμου υποβεβαιοί. Ο Ναούμ Κώστας υποβεβαιοί. Σίμων Κωνσταντίνου υποβεβαιοί. [...] Κωνσταντίνος μιχάλη καρρήλλας υποβεβαιοί. δημήτριος κύργιον υποβεβαιοί. πεσχάρου Γιάνκος στράλα υποβεβαιοί πρωτομαϊστωρ των ρουφετίων των τακιατζίδων. Αηάσκο τζετήρι πρωτομαϊστωρ των ραπτάδων. Ο πρωτομαϊστωρ των μπακάλιδων κώτη γκόρκας. Ο πρωτομαϊστωρας των χαλκιάδων κώστη ντάσης. Πρωτομάστωρας παποντζίδων κώτη τζέλα. Πρωτομάστωρας καζαντζίδων νικόλα. Ο πρωτομαϊστωρας καλαϊτζίδων σίμων. Ο πρωτομαϊστωρ των χασάπιδων μήτρο γκιζα ...Ο πρωτομάστωρ των χρυσικών αργύρι κώστου. Ο πρωτομάστωρ των γουνναράδων ιωακείμ. Ο πρωτομάστωρ των καρβετζίδων μιχάλη. Ο πρωτομάστωρος των κωντακτζίδων ραφαήλ. Ο πρωτομαϊστωρ των μηλμπέρουμ

Και εις την λατινικήν των γλώσσων ούτως εξηγημένων.

SUMMARY

Konstantina Karakosta, *When the Moschopolites Travel in the Valley of Sinva River. The Settlements of the People of Moschopolis in Miskolc as Seen Through the State Archives of the Hungarian City.*

Moschopolis was a mountain vlach settlement which rapidly grew to one of the most important trade and small industry centres of the South Balkan peninsula by being a part of the Ottoman Empire preferential status. The commercial contacts of its inhabitants initially with Venice and, after the signature of the Karlovic and Passarovic Treaties, with many of the developing centres of the Balkans and Central Europe, marked the turn of the Moschopolis people from a limited stock farming activity to their entering the wider European family of commerce.

The study of the Greek communities' historical presence in the territories of today's Hungary leads directly to the Byzantine Empire era. The ottoman conquest which followed caused the vivid immigration of many Greeks mainly from Western Macedonia who arrived in the christian country looking for a refuge from the muslim conqueror. Their settlement in Miskolc is estimated around the end of the 17th century. Their presence in the city's bazaars during this time proves the clearly professional character of their common activities (company). This character will develop to be the basis of a civic community form.

From the first quarter of the 18th century onwards the merchants who settled temporarily or permanently to Miskolc came from Moschopolis. Miskolc had already been declared an imperial estate thus gaining even more opportunities for rising to wealth. The lists of the census of the area, which were written in Latin, the official language of the Hapsburg administration, clearly depict Moschopolis to be the main place of origin of the merchants who arrived in Miskolc from Turkish grounds. The vlach descent of the people of this former vibrant city of Macedonia is also recorded in the lists of the municipal authorities.

In the end, the use of the terms «vlach» and «macedóvlach» marked the commercial community of Miskolc which, according to the census lists, continued to grow significantly until a few years before the end of the 18th century. The number of the community members has been observed to considerably decrease during the last decade of the 18th century and even more so after the beginning of the 19th century. From a more general point of view we see that Greek merchants settled and finally dominated in Miskolc gradually and always in parallel with those elements which guaranteed their economic stability.